
પ્રવચન નં. ૨૪૪ શ્લોક-૧૧૩ સોમવાર, જેઠ સુદ ૯, તા. ૦૪-૦૬-૧૯૭૯
ગાથા-૧૬૪-૧૬૫

આ ‘સમયસાર’, એના (‘આસ્રવ અધિકાર’ના) પહેલા કળશનો ભાવાર્થ. પહેલો કળશ કાલે થઈ ગયો છે ને ? ‘અહીં નૃત્યના અખાડામાં...’ નાચવાના સ્થાનમાં ‘આસ્રવે પ્રવેશ કર્યો...’ એ રીતે લીધું છે. શુભ-અશુભ ભાવ એ બેય આસ્રવ છે. મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય અને યોગ એ બધો આસ્રવ (છે). આસ્રવ એટલે નવા આવરણ આવે. વહાણમાં જેમ છિદ્ર હોય, છિદ્ર (એમાંથી) પાણી આવે એમ ભગવાનઆત્મામાં મિથ્યાત્વ અને શુભાશુભ ભાવ, એ બધા આસ્રવો છે. નવા આવરણનું કારણ છે. એ આસ્રવે રંગભૂમિમાં પ્રવેશ કર્યો. નાટકની ઉપમા આપી છે ને ! રંગભૂમિમાં આસ્રવ એટલે પુણ્ય-પાપના પરિણામે પ્રવેશ કર્યો.

‘નૃત્યમાં અનેક રસનું વર્ણન હોય...’ શાંતરસ, અદ્ભુતરસ, વીરરસ આદિ(નું) વર્ણન (હોય છે). ‘અહીં રસવત્ અલંકાર વડે શાંત રસમાં વીર રસને પ્રધાન કરી વર્ણન કર્યું છે કે ‘જ્ઞાનરૂપી બાણાવળી...’ આ..હા...! ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ, એનું જ્ઞાન, જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવભાવ સદૃશ નિત્ય ભાવ, એવું જે આત્માનું સ્વરૂપ, એનું જ્ઞાન. શાસ્ત્રજ્ઞાન કે બાહ્યજ્ઞાનની અહીં વાત નથી. આત્મા જે છે, આત્મજ્ઞાન (એની વાત છે).

આત્મા અનંત શુદ્ધ ગુણનો પિંડ છે. આત્મા અનંત ચૈતન્ય રત્નાકર, ચૈતન્યના રત્નના દરિયા, સ્વભાવથી ભરેલો છે, એનું જ્ઞાન. એ આત્માનું જ્ઞાન કે જે આસ્રવને નાશ કરવાની તાકાતવાળું છે. આહા..હા...! છે ? જ્ઞાન(રૂપી) બાણાવળી. બાણાવળી કેમ કહ્યું ? કે, આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એ કર્મથી તો અભાવ સ્વરૂપ છે, પર શરીરાદિથી તો અભાવ સ્વરૂપ છે, પણ પુણ્ય અને પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા અને કામ, ક્રોધ એ ભાવથી પણ પ્રભુઆત્મા ભિન્ન છે. આહા..હા...! એવા આત્માનું જ્ઞાન થતાં... સ્વ-આત્મજ્ઞાન. આત્મજ્ઞાનનો અર્થ એવો નથી કે, કોઈ નિમિત્તનું જ્ઞાન, રાગનું જ્ઞાન, પર્યાયનું જ્ઞાન, એમ નહિ. આત્મજ્ઞાન. આત્મા જે ત્રિકાળી ધ્રુવ ચિદાનંદ પ્રભુ ! ભૂતાર્થ, સત્યાર્થ, એનું જ્ઞાન, એનું દર્શન અને એમાં લીનતા. એ જ્ઞાનરૂપી બાણાવળી. (અર્થાત્) એક પછી એક જ્ઞાનની ધારા. સ્વભાવ શુદ્ધનો આશ્રય જેણે લીધો, સમ્યગ્દર્શને, એ એક પછી એક જ્ઞાનની ધારા, આત્માની ધારા શુદ્ધ વધતી જાય છે. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, પ્રભુ !

‘જ્ઞાનરૂપી બાણાવળી...’ બાણની આવળી. જેમ એક પછી એક બાણ પડે એમ ભગવાનઆત્મા આનંદ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એનું જ્ઞાન અને અનુભવ થતા, તેનું સમ્યગ્દર્શન થતા, તેમાંથી જ્ઞાન અને આત્માની પવિત્રતાની ધારા વહે એને અહીંયાં જ્ઞાનની બાણાવળી કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! એ ‘આસ્રવને જીતે છે.’ એ મિથ્યાત્વ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ એ આસ્રવ (છે), એને જ્ઞાનની ધારા – ભગવાનઆત્માના સ્વભાવનું જ્ઞાન અને આનંદની ધારા, એ આસ્રવને જીતે છે. એટલે ? જ્ઞાન આત્માનું અને આનંદ આત્માની દશાનો જેમ ઉત્પાદ થાય છે તેમ તેમ પુણ્ય-પાપના પરિણામનો વ્યય થાય, નાશ થાય છે. આ..હા...!

‘આખા જગતને જીતીને મદોન્મત્ત થયેલો આસ્રવ...’ આખા જગતને આસ્રવે ગાંડા બનાવ્યા છે, પાગલ ! આસ્રવ જ હું છું અને એનાથી મને લાભ થશે (એમ) આસ્રવે (ગાંડા બનાવ્યા છે). ‘જગતને જીતીને મદોન્મત્ત થયેલો આસ્રવ...’ એને અભિમાન થયું કે, મેં તો મોટા માંધાતાને પાડ્યા છે. મુનિ થયા દ્વિગંબર દ્રવ્યલિંગી, એને પણ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ આસ્રવ છે, એનાથી મને લાભ થાય છે. એવાઓને પણ આસ્રવ કહે છે કે, મેં પાડ્યા છે. આહા..હા...! નવમી ઐવેયકે ગયો. આવે છે ને ! ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત વાર મુનિવ્રત ધાર ઐવેયક ઉપજાયો, પણ આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાચો’ મુનિવ્રત ધાર, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ લીધા, પંચ મહાવ્રત લીધા પણ એ તો આસ્રવ છે. આ..હા...! એ દુઃખ છે. એ

મહાવ્રતનો ભાવ પણ આસ્રવ (છે), દુઃખ (છે). ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ઐવેયક ઉપજાયો, પણ આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો’ એનો અર્થ શું થયો ? કે, પંચ મહાવ્રત ને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ રાગ ને આસ્રવ ને દુઃખ છે. આત્માના જ્ઞાન વિના આનંદનો સ્વાદ એને આવે નહિ. આહા..હા...!

અહીં પરનું જ્ઞાન નહિ, શાસ્ત્રનું જ્ઞાને નહિ. પ્રભુ ! સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા ! એનું જ્ઞાન થતા એને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે. આહા..હા...! તે અતીન્દ્રિય (આનંદના) સ્વાદ વિના અનંત વાર મુનિપણું પંચ મહાવ્રત ધાર્યા પણ એને આત્મજ્ઞાનનો સ્વાદ ન આવ્યો. કારણ કે એ તો આસ્રવ છે. એ આસ્રવથી અમને કલ્યાણ થશે એ માન્યતા મિથ્યાત્વની છે. આ..હા...! એને લઈને ‘આત્મજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો’ જરી સુખ ન મળ્યું. પંચ મહાવ્રત ને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, રાગ અનંત વાર પાળ્યા પણ એ તો રાગ અને આસ્રવ છે. આહા..હા...!

એ ‘મદોન્મત્ત થયેલો આસ્રવ...’ મદમાં પાગલ થયો. મેં કંઈકને, માંધાતાને પાડ્યા છે. દ્વિગંબર જૈન સાધુ થયો અનંત વાર, નવમી ઐવેયકે ગયો. પંચ મહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે એટલે એ જાણે કે મારું કલ્યાણ થશે. એવો આસ્રવને, એવા મુનિઓને પણ આસ્રવના પ્રેમમાં મિથ્યાત્વમાં લીધા છે. આહા..હા...! આકરી વાત છે, પ્રભુ ! માર્ગ બહુ જુદો છે. જિનેશ્વર વીતરાગ પરમાત્મા...!

(એવો મદોન્મત્ત થયેલો) ‘આસ્રવ સંગ્રામની ભૂમિમાં આવીને ખડો થયો;...’ ઘણાને મેં તો પાડ્યા છે. આસ્રવ કહે છે કે, મેં મારા ઝપાટામાંથી કોઈને ખસવા દીધા નથી. આહા..હા...! છેવટે પરની દયાનો ભાવ આવે એ રાગ છે. રાગ પણ મને લાભ કરશે, એવો જે મિથ્યાત્વ આસ્રવ, એને ગર્વ થયો કે, મેં તો આવા મહાત્માને હેઠે પાડ્યા છે. આહા..હા...! એવો ‘આસ્રવ સંગ્રામની ભૂમિમાં આવીને ખડો થયો; પરંતુ જ્ઞાન તો તેના કરતાં વધારે બળવાન...’ ભગવાનઆત્માના સ્વભાવમાં અનંત અનંત વીર્ય અને અનંત પુરુષાર્થ ભર્યો છે.

ભગવાનઆત્મામાં અતીન્દ્રિય અનંત જ્ઞાન, અતીન્દ્રિય અનંત આનંદ, અતીન્દ્રિય અનંત વીર્ય – પુરુષાર્થ પૂર્ણ ભર્યો છે. આ..હા..હા...! એવા બળના જોદ્ધે, પોતાના આત્મજ્ઞાન ને શ્રદ્ધાના – જોદ્ધાના બળે. આહા..હા...! ‘તેના કરતાં વધારે બળવાન...’ શાસ્ત્ર કરતા પણ ચૈતન્ય ભગવાનનું જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા, શાંતિ થતા વીતરાગી સમ્યગ્દર્શન (વધારે બળવાન છે). કેમકે આત્મા જિનસ્વરૂપ જ છે. ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે ને ઘટ ઘટ અંતર જૈન, મતમદિરા કે પાન સો મતવાલા સમજે ન’ ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે’ ઘટ ઘટમાં વીતરાગ સ્વરૂપ આત્મા જિન સ્વરૂપ અંદર છે. આ..હા..હા...! એ ‘ઘટ ઘટ અંતર જિન વસે ને ઘટ ઘટ અંતર જૈન’ જૈનપણું અંદરમાં હોય છે. એ જિનપણાનો આશ્રય લઈ અને મિથ્યાત્વનો જેણે નાશ કર્યો છે તેને અંતરમાં – ઘટમાં જૈન કહેવામાં આવે છે. બહારની પ્રવૃત્તિ દેખીને જૈનપણું

માને, કોઈ ત્યાગી થયો, એમ નથી કહે છે. આહા..હા...!

‘ઘટ ઘટ અંતર જૈન વસે’ એ જિનસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, જેનું અનાદિ વીતરાગ સ્વરૂપ જ એનો સ્વભાવ છે. એનો આશ્રય લઈને એના અવલંબે જે વીતરાગતા પ્રગટ થાય તે આસ્રવ કરતાં પણ તે વીતરાગતા મહા બળવાન છે. ઈ ‘વધારે બળવાન યોદ્ધો છે...’ આ..હા...! શું કહે છે ?

મિથ્યાત્વ અને શુભ-અશુભ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ આસ્રવ છે. એના બળથી જગતને અનાદિ (કાળથી) અનંત વાર ચાર ગતિમાં રખડાવ્યા પણ એના કરતા ભગવાનઆત્માનું બળ... આ..હા...! અનંત અનંત વીર્ય – પુરુષાર્થ, અંદર આત્મામાં વીર્ય ભર્યું છે. વીર્ય એટલે પુરુષાર્થ, વીર્ય એટલે રેત નહિ. અનંત વીર્ય આત્મામાં ભર્યું છે. એવું એ અનંત વીર્યનું રૂપ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શનમાં પણ ભર્યું છે. અનંત ગુણમાં અનંત વીર્યનું રૂપ છે. આહા..હા...! એવા અનંત ગુણના રૂપમાં અનંતનું વીર્ય, એના સ્વભાવના બળને જોરે, એના સન્મુખના બળને જોરે આસ્રવને જીતી લીધો છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

‘તેથી તે આસ્રવને જીતી લે છે...’ આ..હા..હા...! ભગવાન પૂર્ણાંદ પ્રભુ ! અનંત ચૈતન્યરત્નના દરિયા, દરિયો, સાગર એ (છે). અનંત ચૈતન્યના ગુણનો પ્રભુ સાગર છે. એક એક આત્મા ! આ..હા..હા...! એના જોરના બળે, એનો આશ્રય લઈને. આ..હા...! શક્તિમાં જે અનંત જ્ઞાન ને દર્શન, આનંદ છે તેને પર્યાયમાં વ્યક્તમાં આનંદ ને જ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. આહા..હા...! એ ચૈતન્યના સ્વભાવના આશ્રયે પ્રગટ કર્યું. એ કોઈ દયા, દાન ને વ્રતના વિકલ્પને આશ્રયે પ્રગટ થતું નથી. કેમકે એ તો બધો આસ્રવ છે. આહા..હા...!

એને ‘અંતર્મુહૂર્તમાં કર્મોનો નાશ કરી...’ આ..હા..હા...! અહીં તો છેલ્લું લેવું છે ને ! સમ્યગ્દર્શન થયું કે પૂર્ણાંદ પ્રભુ આત્મા છે. એનો અનુભવ થયો. અનુભવ એટલે એને અનુસરીને દશા થઈ. પૂર્ણ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્માને અનુસરીને દશા થઈ. એ ‘અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ ને અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ’ એ અનુભવ દ્વારા આસ્રવને જીતી અને ઉત્કૃષ્ટ અનુભવ દ્વારા ‘કર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન ઉપજાવે છે.’ આ..હા..હા...!

આ તો પંચમ આરાના મુનિ છે, એને કાંઈ કેવળજ્ઞાન નથી પણ સામર્થ્ય બતાવે છે. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ એ બધા પંચમ આરાના સાધુ. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ બે હજાર વર્ષ પહેલા થયા. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્ય’ ટીકાકાર હજાર વર્ષ પહેલા થયા. એ એમ પોકાર કરે છે કે, આત્માના સ્વભાવના જોરના બળે અમે મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાન ને રાગ-દ્વેષનો અંશ તો ટાળ્યો છે પણ એના પૂર્ણના, આત્માના આશ્રયના બળે કર્મનો નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન પામશું. આહા..હા...! છે ?

‘અંતર્મુહૂર્તમાં કર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન ઉપજાવે છે. એવું જ્ઞાનનું સામર્થ્ય છે.’ જ્ઞાન એટલે આત્મા. જ્ઞાન એટલે ભગવાનઆત્મા, એની પરિણતિ જે શુદ્ધ, એને અહીંયાં જ્ઞાન કહેવામાં આવ્યું છે. એ શુદ્ધ પરિણતિ દ્વારા અશુદ્ધ આસ્રવને જીતી અને કેવળજ્ઞાન ઉપજાવે છે. આ..હા..હા...!

જેમ સ્વદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પરદ્રવ્ય અદ્રવ્ય છે તેમ પર્યાયની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અદ્રવ્ય છે એમ કહીને પર્યાયનું કેટલું સામર્થ્ય છે એ બતાવવું છે. એક સમયની પર્યાય જ વસ્તુ છે, બાકી બધું તેની અપેક્ષાએ અવસ્તુ છે. એક પર્યાય સ્વદ્રવ્યને પણ જાણે અને છે દ્રવ્યને પણ જાણે તો હવે તેમાં બાકી શું રહ્યું ? બધું જ આવી ગયું. દ્રવ્યની મહત્તા કરનાર પર્યાય છે માટે પર્યાયની મહત્તા છે. દ્રવ્યની મહત્તાને જાણનાર પર્યાય છે. આવી વાત છે. પર્યાય એમ જાણે છે કે હું ધ્રુવ છું કેમ કે પર્યાયનું લક્ષ ધ્રુવ ઉપર છે. ૩૨૦ ગાથામાં આવે છે કે ધર્મી અખંડ ત્રિકાળી નિરાવરણ પરમાત્માનું ધ્યાન કરે છે, ખંડ ખંડનું નહિ.. આ જરા ઝીણું આવી ગયું.

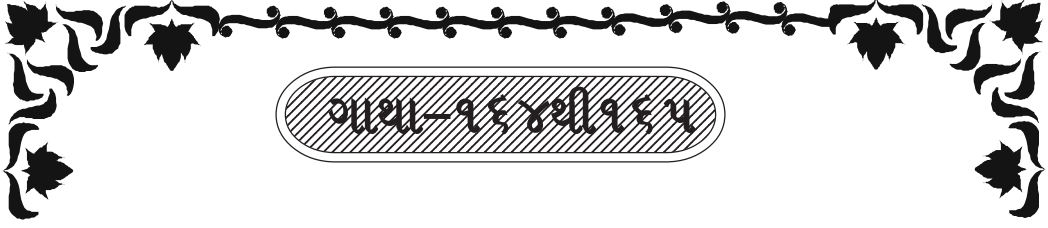
અહીં, જ્ઞાન પરના ક્ષેત્રમાં વ્યાપે છે એમ નહિ, પોતાના ક્ષેત્રમાં વ્યાપે છે. અહીં દ્રવ્ય ને પર્યાયનાં ભેદની વાત નથી. આ તો જાણવાની પર્યાય સર્વ પર ક્ષેત્રને વ્યાપીને જાણે છે—એમ નથી. પોતાના ક્ષેત્રમાં રહીને જાણે છે.

શ્રોતા :- અહીંયાં પોતાનું ક્ષેત્ર એટલે શું ?

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ તો પર્યાયનું જેટલું ક્ષેત્ર છે તેટલું ક્ષેત્ર છે. એ તો પરથી જુદું પાડવાની વાત છે ને. પોતાનામાં પણ બે ભેદ છે. બે ચીજ ભિન્ન છે. આહાહા !

પ્રમાણનો વિષય દ્રવ્ય અને પર્યાય બન્ને છે અને નિશ્ચયનો વિષય એકલું દ્રવ્ય છે પણ તેને વિષય કરનાર પર્યાય છે. કાર્ય પણ પર્યાયમાં થાય છે. ત્રિકાળી કારણદ્રવ્યમાં કાર્ય નથી આવતું. આ તો પ્રશ્ન થયો હતો રાજકોટમાં કે કારણપરમાત્મા તો ત્રિકાળી છે તો કાર્ય કેમ આવતું નથી ? કીધું સાંભળો... કારણપરમાત્મા છે તેનો જેને સ્વીકાર છે એને માટે જ એ કારણપરમાત્મા છે. જેને સ્વીકાર નથી તેને માટે નહિ.

—પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ ઓગસ્ટ-૨૦૦૬



તત્રાસ્રવસ્વરૂપમભિદધાતિ -

મિચ્છત્તં અવિરમણં કસાયજોગા ય સળ્ણસળ્ણા દુ।
 બહુવિહભેયા જીવે તસ્સેવ અળ્ણપરિણામા ॥૧૬૪॥
 ણાણાવરણાદીયસ્સ તે દુ કમ્મસ્સ કારણં હોતિ।
 તેસિં પિ હોદિ જીવો ય રાગદોસાદિભાવકરો ॥૧૬૫॥
 મિથ્યાત્વમવિરમણં કષાયયોગૌ ચ સંજ્ઞાસંજ્ઞાસ્તુ।
 બહુવિધભેદા જીવે તસ્યૈવાનન્યપરિણામાઃ ॥૧૬૪॥
 જ્ઞાનાવરણાદ્યસ્ય તે તુ કર્મણઃ કારણં ભવન્તિ।
 તેષામપિ ભવતિ જીવશ્ચ રાગદ્વેષાદિભાવકરઃ ॥૧૬૫॥

રાગદ્વેષમોહા આસ્રવાઃ ઇહ હિ જીવે સ્વપરિણામનિમિત્તાઃ અજડત્વે સતિ ચિદાભાસાઃ ।
 મિથ્યાત્વાવિરતિકષાયયોગાઃ પુદ્ગલપરિણામાઃ, જ્ઞાનાવરણાદિપુદ્ગલકર્માસ્રવણનિમિત્તત્વાત્, કિલાસ્રવાઃ ।
 તેષાં તુ તદાસ્રવણનિમિત્તત્વનિમિત્તં અજ્ઞાનમયા આત્મપરિણામા રાગદ્વેષમોહાઃ । તત આસ્રવ-
 ણનિમિત્તત્વાત્ રાગદ્વેષમોહા એવાસ્રવાઃ । તે ચાજ્ઞાનિન એવ ભવન્તીતિ અર્થાદેવાપદ્યતે ।

હવે આસ્રવનું સ્વરૂપ કહે છે :-

મિથ્યાત્વ ને અવિરત, કષાયો, યોગ ^૧સંજ્ઞ ^૨અસંજ્ઞ છે,
^૧એ વિવિધ ભેદે જીવમાં, જીવના અનન્ય પરિણામ છે; ૧૬૪
 વળી ^૨તેહ જ્ઞાનાવરણઆદિક કર્મનાં કારણ બને,
 ને તેમનું પણ જીવ બને જે રાગદ્વેષાદિક કરે. ૧૬૫.

ગાથાર્થ :- (મિથ્યાત્વમ્) મિથ્યાત્વ, (અવિરમણં) અવિરમણ, (કષાયયોગૌ ચ) કષાય
 અને યોગ — એ આસ્રવો (સંજ્ઞાસંજ્ઞાઃ તુ) સંજ્ઞ (અર્થાત્ ચેતનના વિકાર) પણ છે અને
 અસંજ્ઞ (અર્થાત્ પુદ્ગલના વિકાર) પણ છે. (બહુવિધભેદાઃ) વિવિધ ભેદવાળા સંજ્ઞ આસ્રવો —
 (જીવે) કે જેઓ જીવમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ — (તસ્ય એવ) જીવના જ (અનન્યપરિણામાઃ)
 અનન્ય પરિણામ છે. (તે તુ) વળી અસંજ્ઞ આસ્રવો (જ્ઞાનાવરણાદ્યસ્ય કર્મણઃ) જ્ઞાનાવરણ

આદિ કર્મનું (કારણ) કારણ (નિમિત્ત) (ભવન્તિ) થાય છે (ચ) અને (તેષામ્ અપિ) તેમને પણ (અર્થાત્ અસંજ્ઞ આસ્રવોને પણ કર્મબંધનું નિમિત્ત થવામાં) (રાગદ્વેષાદિભાવકરઃ જીવઃ) રાગદ્વેષાદિ ભાવ કરનારો જીવ (ભવતિ) કારણ (નિમિત્ત) થાય છે.

ટીકા :- આ જીવમાં રાગ, દ્વેષ અને મોહ - એ આસ્રવો પોતાના પરિણામના નિમિત્ત થાય છે માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી ચિદાભાસ છે (-જેમાં ચૈતન્યનો આભાસ છે એવા છે, ચિદ્ધિકાર છે).

મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ - એ પુદ્ગલપરિણામો, જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલકર્મના આસ્રવણનાં (-આવવાનાં) નિમિત્ત હોવાથી, ખરેખર આસ્રવો છે; અને તેમને (મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને) કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત રાગદ્વેષમોહ છે-કે જેઓ અજ્ઞાનમય આત્મપરિણામો છે. માટે (મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને) આસ્રવણના નિમિત્તપણાના નિમિત્તભૂત હોવાથી રાગ-દ્વેષ-મોહ જ આસ્રવો છે. અને તે તો (-રાગદ્વેષમોહ તો) અજ્ઞાનીને જ હોય છે એમ અર્થમાંથી જ નીકળે છે. (ગાથામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું નથી તોપણ ગાથાના જ અર્થમાંથી એ આશય નીકળે છે).

ભાવાર્થ :- જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મોના આસ્રવણનું (-આગમનનું) કારણ તો મિથ્યાત્વાદિકર્મના ઉદયરૂપ પુદ્ગલના પરિણામ છે, માટે તે ખરેખર આસ્રવો છે. વળી તેમને કર્મઆસ્રવણના નિમિત્તભૂત થવાનું નિમિત્ત જીવના રાગદ્વેષમોહરૂપ (અજ્ઞાનમય) પરિણામ છે માટે રાગદ્વેષમોહ જ આસ્રવો છે. તે રાગદ્વેષમોહને ચિદ્ધિકાર પણ કહેવામાં આવે છે. તે રાગદ્વેષમોહ જીવને અજ્ઞાન-અવસ્થામાં જ હોય છે. મિથ્યાત્વ સહિત જ્ઞાન જ અજ્ઞાન કહેવાય છે. માટે મિથ્યાદૃષ્ટિને અર્થાત્ અજ્ઞાનીને જ રાગદ્વેષમોહરૂપી આસ્રવો હોય છે.

ગાથા ૧૬૪-૧૬૫ ઉપર પ્રવચન

હવે ગાથા ૧૬૪-૧૬૫. 'આસ્રવનું સ્વરૂપ...'

મિચ્છત્તં અવિરમણં કસાયજોગા ય સણ્ણસણ્ણા દુ।

બહુવિહભેયા જીવે તસ્સેવ અણ્ણપરિણામા।।૧૬૪।।

ગાણાવરણાદીયસ્સ તે દુ કમ્મસ્સ કારણં હોંતિ।

તેસિં પિ હોદિ જીવો ય રાગદોસાદિભાવકરો।।૧૬૫।।

નીચે હરિગીત.

મિથ્યાત્વ ને અવિરત, કષાયો, યોગ ^૧સંજ્ઞ ^૨અસંજ્ઞ છે,

^૧એ વિવિધ ભેદે જીવમાં, જીવના અનન્ય પરિણામ છે; ૧૬૪.

વળી 'તેહ જ્ઞાનાવરણઆદિક કર્મનાં કારણ બને,
ને તેમનું પણ જીવ બને જે રાગદ્વેષાદિક કરે. ૧૬૫.

આ..હા...! ટીકા :- 'આ જીવમાં...' પર્યાયમાં જે રાગ ને દ્વેષ છે એ જીવના પરિણામ છે. આહા..હા...! 'આ જીવમાં રાગ, દ્વેષ અને મોહ-એ આસ્રવો પોતાના પરિણામના નિમિત્તે થાય છે...' એ શું કહે છે ? કે, રાગ-દ્વેષ ને મોહ કોઈ કર્મને કારણે થયા છે એમ નહિ. 'કર્મ બિચારે કૌન ભૂલ મેરી અધિકાઈ, અગ્નિ સહે ઘનઘાત લોહકી સંગતિ પાચી' આહા..હા...! એ અહીં કહે છે કે, 'આ જીવમાં...' ભગવાનઆત્મામાં, એની પર્યાયમાં 'રાગ, દ્વેષ અને મોહ-એ આસ્રવો...' છે. મિથ્યાત્વ આસ્રવ છે તેમ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, ભોગ, વાસના આસ્રવ છે તેમ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ પણ આસ્રવ છે. આહા..હા...!

એ 'રાગ, દ્વેષ અને મોહ-એ આસ્રવો પોતાના પરિણામના નિમિત્તે...' એ શું કહેવા માગે છે ? કે, મોહ, રાગ, દ્વેષના પરિણામ થયા એ કોઈ એમ કહે કે, કર્મને કારણે થયા એમ નથી. પોતાના પરિણામને કારણે થયા છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? સંસ્કૃત ટીકા છે. 'સ્વપરિણામનિમિત્તાઃ' સંસ્કૃત છે. 'સ્વપરિણામનિમિત્તાઃ' આહા..હા...! નિમિત્ત એટલે કારણ. પોતાના પરિણામને કારણે થયા છે. એ કર્મને કારણે રાગ, દ્વેષ ને મોહ થયા છે એમ નથી. કર્મ જડ બીજી ચીજ છે, ભગવાન ચૈતન્ય બીજી ચીજ છે. એક ચીજ બીજી ચીજને કદી અડતી નથી. આહા..હા...! અડે નહિ, અડે નહિ, સ્પર્શે નહિ. કર્મ આત્માને સ્પર્શતું નથી, આત્માનો રાગ કર્મને સ્પર્શતો નથી. આહા..હા...! ઝીણી વાતું બહુ, બાપુ !

મુમુક્ષુ :- કર્મે વાળ્યો આડો આંક.

ઉત્તર :- ઈ વાતું લોકની. એ માટે તો આચાર્ય મહારાજ પોતે કહે છે.

આસ્રવો 'સ્વપરિણામનિમિત્તાઃ' પોતાની પરિણતિને કારણે આસ્રવો થયા છે, કર્મને લઈને નહિ. કર્મ જડ છે, અજીવ છે અને આ પરિણામ જીવે પોતે કર્યા, તે જીવના પરિણામ જીવ છે.

મુમુક્ષુ :- કર્મ-શાસ્ત્રમાં તો કર્મના કારણે વિકાર થાય (એમ આવે છે).

ઉત્તર :- એ તો નિમિત્તના કથન છે.

એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને કંઈ પણ કરે (એ) ત્રણકાળ, ત્રણલોકમાં નહિ. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડતું નથી ને ! એ તો ત્રીજી ગાથામાં કહી ગયા. 'સમયસાર' ત્રીજી ગાથા. દરેક દ્રવ્ય પોતાના ગુણ-પર્યાયને ચૂંબે છે. ત્રીજી ગાથામાં આવી ગયું છે. દરેક દ્રવ્ય, દરેક આત્મા ને દરેક પરમાણુ પોતાના ગુણ ને પર્યાયને ચૂંબે છે. પરને કદી ચૂંબતું નથી. એ ત્રીજી ગાથામાં આવી ગયું. આહા..હા...! બહુ ફેર. આ તો કહે, કર્મ કરાવે. કર્મનો ઉદય આકરો આવે એટલે આત્માને રાગ-દ્વેષ કરવો પડે. એ અહીં આચાર્ય ના પાડે છે.

પોતાના પરિણામને કારણે રાગ, દ્વેષ અને મોહ થયો છે. છે ? 'આ જીવમાં...' આ

જીવ, એમાં 'રાગ, દ્વેષ ને મોહ-એ આસ્રવો...' બંધના કારણો, મલિન ભાવ 'પોતાના પરિણામના નિમિત્તે થાય છે...' પોતાના પરિણામનની દશાને કારણે થાય છે. પોતાના પરિણામન, પર્યાયને કારણે થાય છે. પરને કારણે થતા નથી. આહા..હા...! છે કે નહિ અંદર ? 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' ટીકાકાર છે, 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ'ની ગાથા છે. ઈ 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' હજાર વર્ષ પહેલા થયા. 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' પછી હજાર વર્ષ અને અત્યાર પહેલા હજાર વર્ષ. 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ'ને બે હજાર વર્ષ થયા. એમણે આ મૂળ શ્લોકો બનાવ્યા અને એની ટીકા 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' દ્વિગંબર સંત એ એમ કહે છે, પ્રભુ ! એકવાર સાંભળ !

આ..હા...! તારા આત્મામાં રાગ-દ્વેષ, દયા, દાન, કામ, ક્રોધ, મિથ્યાત્વ, પુણ્ય-પાપ ભાવ થાય એ તારા પરિણામને કારણે છે. આહા..હા...! કોઈ નવું કર્મ સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવારથી તો ન થાય પણ કર્મના ઉદયથી પણ તારામાં પરિણામ થાય એમ નથી. આહા..હા...! કેમકે કર્મનો ઉદય જડ છે અને આ ચૈતન્યના અરૂપી વિકારી પરિણામ છે. આહા..હા...! કર્મ જે છે એના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જડ છે અને આ જે રાગ-દ્વેષ-મોહ છે ઈ... છે ? 'તેઓ જડ...' નથી. આહા..હા...! રાગ-દ્વેષ અને મોહ જે આત્માના પરિણામ અજ્ઞાનથી કરેલા (છે), એ આસ્રવો પોતાના પરિણામને કારણે થાય છે. પોતાના પલટવાના, બદલવાના, અવસ્થાને કારણે થાય છે, પરને કારણે નહિ. આહા..હા...! 'માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી...' જોયું ? એ જડ નથી. કેમકે આત્મા ભગવાન પોતે અરૂપી ચિદાનંદ, એ જ પોતે ભૂલમાં પોતે પરિણામમાં ભૂલ ઊભી કરે છે. એ મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ એની ભૂલ, એના પરિણામ પોતાથી થયેલા છે. તેથી તે જીવના છે. 'માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી...' આહા..હા...!

બીજે ઠેકાણે પુદ્ગલના કહે છે. એ બીજી વાત છે. એ આત્મસ્વભાવ જે અનંત ગુણ છે, એમાં અનંત ગુણમાં એવો કોઈ ગુણ વિકાર કરે એવો ગુણ છે જ નહિ. પર્યાયમાં વિકાર થાય છે ત્યારે સ્વભાવની દષ્ટિ કરતા, પર્યાયમાં જે વિકાર થાય છે એ પુદ્ગલના નિમિત્તે થયો છે માટે પુદ્ગલ કહેવામાં આવ્યા. બીજે ઠેકાણે એમ કહ્યું છે પણ આ અપેક્ષાએ. બીજે ઠેકાણે કઈ અપેક્ષા છે એમ જાણવું જોઈએ ને ! બીજે ઠેકાણે એમ કહ્યું કે, એ પુણ્ય અને પાપના ભાવ પુદ્ગલ છે. કેમકે પુદ્ગલના નિમિત્ત અધ્ધરથી પર્યાયમાં થાય છે. આત્માનો એવો કોઈ ગુણ નથી. આત્મામાં અનંતા... અનંતા... અનંતા... અનંતા... ગુણ છે, પણ એમાં એકેય ગુણ એવો નથી કે વિકાર કરે. એથી તેની પર્યાયમાં જે વિકાર થાય છે તે સ્વભાવની દષ્ટિ કરનારને, સ્વભાવની દષ્ટિ કરાવવા એ પુદ્ગલના છે એમ કરીને કાઢી નાખે છે. આહા..હા...!

અહીંયાં તો કોઈ એમ માને કે, પુણ્ય અને પાપ, રાગ અને દ્વેષ જેવો કર્મનો ઉદય આવે એવા જીવને પરિણામ થાય. (તો કહે છે), ના. 'કર્મ બિચારે કૌન ?' એ તો જડ છે, માટી - ધૂળ છે. જેવી આ ધૂળ છે એવી ઝીણી ધૂળ છે, ધૂળ. આ જાડી ધૂળ છે.

આ ધૂલી.. ધૂલી ! એ ઝીણી ધૂળ છે, અજીવ છે, માટી છે. એને કંઈ ખબર નથી કે, અમે કર્મ છીએ કે નહિ, એની એને ક્યાં ખબર છે ? આહા..હા...!

ઓ..હો..હો....! મથાળામાં કેટલું બાંધ્યું ! એ આસ્રવો પોતાના પરિણામના કારણે થાય છે, કર્મને કારણે નહિ. સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, દીકરાને કારણે રાગ-દ્વેષ થાય છે (એમ) નહિ. 'માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી...' એ રાગ-દ્વેષ ને મોહ, તે જડ નહિ હોવાથી 'ચિદાભાસ છે...' ચિદાભાસ છે. આત્મા(નું) પ્રગટ ચિદાનંદ સ્વરૂપ નથી, ચિદાભાસ - ચૈતન્યનો આભાસ છે (એવા) એ પરિણામ છે. આહા..હા...! છે ? '(-જેમાં ચૈતન્યનો આભાસ છે એવા છે, ચિદિકાર છે).' આહા..હા...! આમાંય ફેર. વાત વાતમાં ફેર. તત્ત્વની ખબર ન મળે. આ..હા...! પહેલેથી કહે, કર્મને લઈને રખડ્યો, કર્મને લઈને રખડ્યો, કર્મને લઈને રખડ્યો. પણ કર્મ તો જડ છે.

મુમુક્ષુ :- કર્મનો નાશ કરવા માટે અમે પૂજામાં ધૂપ નાખીએ છીએ.

ઉત્તર :- ધૂલ કોણ નાખે ? ધૂપના પરમાણુ પણ ત્યાં પડવાના (હતા), એને આત્મા નાખે, એ ત્રણકાળમાં ખોટી વાત છે. આહા..હા...! તે પરમાણુની તે સમયની અવસ્થા થવામાં એ પરમાણુ કારણ છે, આત્મા કારણ નથી. આમ સ્વાહા (કરે એમાં) આ હાથ હલે છે એ આત્માથી નહિ. આહા..હા...! એની - આ જડની, શરીરની પર્યાય છે. એ શરીરના પરિણામ છે, આત્માના નહિ. આહા..હા...! અને જીવના જે રાગ-દ્વેષ, મોહ પરિણામ (છે) એ જડના નહિ, એ કર્મના નહિ. આહા..હા...!

'માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી...' જ્ઞાનાભાસ. વાસ્તવિક ચૈતન્ય સ્વરૂપ નથી, પણ ચિદાભાસ (છે). ચૈતન્ય જેવો આભાસ (થાય) એવા પરિણામ એના છે. '(-જેમાં ચૈતન્યનો આભાસ છે એવા છે, ચિદિકાર છે).' આહા..હા...! અઢી લીટીમાં તો કેટલું ભર્યું છે ! દિગંબર સંતોના વાણી ઘણી ગંભીર ! આ..હા...! શ્વેતાંબર અને સ્થાનકવાસીમાં એ કંઈ છે જ નહિ. આ..હા...! શ્વેતાંબર અને સ્થાનકવાસીને તો 'ટોડરમલે' પાંચમા અધ્યાયમાં અન્ય મતમાં નાખ્યા છે. એ જૈન મત જ નથી. આહા..હા...! આ વસ્તુની સ્થિતિ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ઇચ્છા ન હોય તોય રાગ થઈ આવે છે, એનું શું ?

ઉત્તર :- ઇચ્છા નથી કોણ કહે છે ? રાગ થયો એ જ ઇચ્છા છે, રાગ થયો એ જ ઇચ્છા છે. રાગના બે પ્રકાર. માયા અને લોભ. લોભ રાગમાં આવી ગયો. દ્વેષના બે પ્રકાર - ક્રોધ અને માન. દ્વેષના બે પ્રકાર - ક્રોધ અને માન. રાગના બે પ્રકાર - માયા અને લોભ. ઇચ્છા આવી ગઈ. રાગ થયો એ જ ઇચ્છા થઈ. આહા..હા...! બહુ ફેર, ભાઈ !

વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ 'શીમંધર' ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. ત્યાંથી આ વાણી આવી છે. આહા..હા...! 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' ત્યાં ગયા હતા, આઠ દિ' રહ્યા હતા. ત્યાંથી આવીને આ શ્લોકો બનાવ્યા છે. એની ટીકા 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે' હજાર વર્ષ પછી

(બનાવી). 'કુંદકુંદાર્યાદેવે' તીર્થંકર જેવું કામ કર્યું અને 'અમૃતચંદ્રાર્યાદેવે' એના ગણધર જેવું કામ કર્યું ! આ..હા..હા...! આવી વસ્તુ છે. આ ત્રણ લીટીમાં કેટલું ભર્યું !!

રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપના ભાવ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાનો ભાવ એ બધો કષાય છે. એ આસ્રવો છે. એ પોતાના પરિણમનના નિમિત્તે થાય છે. આહા..હા...! 'માટે તેઓ જડ નહિ હોવાથી ચિદાભાસ છે...' આ..હા...! આત્માની જ એ વિકારદશા છે. એ જડની વિકારદશા નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- પહેલા અધિકારમાં તો એને અજીવપણું કહ્યું છે.

ઉત્તર :- ઈ કઈ અપેક્ષાએ કીધું ? પોતાના સ્વભાવ શુદ્ધની દૃષ્ટિ કરાવવા એ વિકારની ઉત્પત્તિ પુદ્ગલને કારણે થઈ માટે એને અજીવ કીધાં. નિમિત્તને આધીન થઈને થયા તેને અજીવ કીધાં. પણ છે તો આત્માની પર્યાયમાં થતા પોતાના પરિણામનો અપરાધ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- નિશ્ચયથી શું છે ? એમ ભાઈ પૂછે છે.

ઉત્તર :- આ નિશ્ચય, નિશ્ચય છે. આ અશુદ્ધ નિશ્ચય છે. એ જીવની પર્યાયમાં છે. શુદ્ધ નિશ્ચયની દૃષ્ટિ કરાવવા એ પરિણામ પુદ્ગલના છે એમ કરીને કાઢી નખાવવા માટે (કહ્યું). સમજાય છે કાંઈ ? અશુદ્ધ નિશ્ચય કહો કે વ્યવહાર કહો. આહા..હા...! એ એની પર્યાયમાં થાય છે. એના પરિણામ, પરિણમનને કારણે થાય છે. પરને કારણે બિલકુલ નહિ. આહા..હા...! તેથી તો કહ્યું કે, 'તેઓ જડ નહિ હોવાથી ચિદાભાસ છે...' આત્માની ચિદાભાસ, જ્ઞાનાભાસ જેવી એની ઈ દશા છે. આહા..હા...!

હવે, એનો વિસ્તાર (કરે છે). 'મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ—એ પુદ્ગલપરિણામો,...' કયા ? એ પૂર્વના. એ પૂર્વના જે કર્મ છે ને, એની અહીંયાં વાત છે. મિથ્યાત્વ (એટલે) દર્શનમોહ, અવિરતિ (એટલે) ચારિત્રમોહ, કષાય અને યોગ એ પુદ્ગલપરિણામ જડ છે. એ 'જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલકર્મના આસ્રવણનાં (—આવવાનાં) નિમિત્ત હોવાથી,...' શું કહે છે ? પૂર્વના જે કર્મ જડ છે એ પુદ્ગલના પરિણામ છે. કર્મ... કર્મ. ધ્યાન રાખજો, બાપુ ! એ પુદ્ગલપરિણામ છે. 'જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલકર્મના આસ્રવણનાં (—આવવાનાં) નિમિત્ત...' છે. શું કહે છે ? જૂના જડ કર્મ, એ નવા કર્મને આવવાનું નિમિત્ત અને આસ્રવ છે. સાંભળજો ! જૂના જડ કર્મ, મિથ્યાત્વ, અવ્રત, કષાય, યોગ પુદ્ગલપરિણામ એ જ્ઞાનાવરણાદિ પુદ્ગલકર્મના આસ્રવના નિમિત્ત હોવાથી. ખરેખર એ પૂર્વના કર્મનો ઉદય છે એ આસ્રવ છે.

હવે (કહે છે), 'તેમને (મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને) કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત...' એ પૂર્વનું જડ જે છે એ આસ્રવ નવા આવવાનું કારણ કહ્યું. પણ કોને ? કે, તે પૂર્વના કર્મ છે, તેમાં જે રાગ-દ્વેષ ને મોહ જેમાં નિમિત્ત થાય છે એને કારણે એ નિમિત્ત નવા કર્મનું કારણ થાય છે.

ફરીને, ખરેખર ‘(મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને)...’ એટલે જડને. ‘કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું...’ જૂના જડ કર્મને નવા કર્મને આવવાનું નિમિત્ત છે તેને, ‘રાગદ્વેષમોહ...’ આહા..હા...! તે ‘(મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને) કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત રાગદ્વેષમોહ છે...’ જીવના પરિણામ છે. આહા..હા...!

ફરીને, જૂના કર્મ જે જડ છે, એ નવા કર્મનું આસ્રવનું નિમિત્ત કહ્યું. પણ એ નિમિત્ત પણ ક્યારે થાય ? કે, જ્યારે આત્માને રાગ, દ્વેષ, મોહ થાય, રાગ-દ્વેષ, મોહ કરીને જ્યારે નિમિત્તને (આધીન) થાય ત્યારે નવા કર્મનો આસ્રવ નિમિત્તને કહેવામાં આવે. આરે..રે...!

ફરીને, ભગવાનઆત્મા ! એમાં જે જોડે કર્મ જડ છે, માટી - ધૂળ (છે), એનો જે ઉદય છે એ નવા કર્મને આવવાનું નિમિત્ત છે. પણ એ નિમિત્ત ક્યારે ? તે જડ કર્મને આત્માના રાગ-દ્વેષ-મોહ નિમિત્ત થાય ત્યારે. આહા..હા...! શું કહ્યું સમજાણું કાંઈ ?

અહીંયાં તો માથે કહ્યું કે, રાગ-દ્વેષ-મોહ એ જીવના પરિણામ (છે), એ સિદ્ધ કરવું છે. એ પૂર્વના જડ કર્મ છે એ નવા આવવાનું કારણ છે, એ ક્યારે ? કે, એ નિમિત્તને રાગ-દ્વેષ ને મોહ જીવના પરિણામ મળે તો. રાગ-દ્વેષ ને મોહના જીવના પરિણામ ન મળે તો એ નિમિત્ત નવા કર્મનો આસ્રવ થતો નથી. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ભાઈએ જૈન સિદ્ધાંત પ્રવેશિકામાં નાખ્યું છે.

ફરીને, જૂના જડ કર્મ એ નવા કર્મને આવવાનું નિમિત્ત. પણ ક્યારે ? કે, જૂના જડ કર્મમાં જીવના રાગ-દ્વેષ-મોહ નિમિત્ત થાય તો. જીવના રાગ-દ્વેષ-મોહ નિમિત્ત ન થાય તો જૂનું કર્મ નવાનું આવરણ કારણ થાય નહિ.

મુમુક્ષુ :- ઉદયને લેવામાં ન આવ્યો.

ઉત્તર :- ઉદય ઉદયમાં રહી ગયો.

અહીંયાં રાગ-દ્વેષ ને મોહ જીવ કરે તો જૂના કર્મને નિમિત્ત નવા આવવાનું કહેવામાં આવે, પણ રાગ-દ્વેષ-મોહ જીવ ન કરે તો જૂના કર્મને નવા આવવાનું કારણ પણ કહેવાય નહિ. આહા..હા...! અરે..રે...! આવી વાતું છે. શું કીધું ?

ફરીને, મિથ્યાત્વ, અવિરત્તિ, કષાય, યોગ એ પૂર્વના પુદ્ગલના પરિણામ (છે). પૂર્વના કર્મની વાત કરી. એ જ્ઞાનાવરણી પુદ્ગલકર્મના આવવાના નિમિત્ત (છે). એ પૂર્વના કર્મનો ઉદય, નવા કર્મને આવવામાં નિમિત્ત (છે). પણ ‘તેમને (મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને) કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત રાગદ્વેષમોહ છે...’ અહીંયાં અજ્ઞાની રાગ-દ્વેષ-મોહ કરે તો જૂના કર્મને નવા કર્મનું નિમિત્તકારણ કહેવાય. રાગ-દ્વેષ ન કરે તો જૂનું કર્મ નવાનું આવવાનું નિમિત્ત પણ છે નહિ. આહા..હા...! સમજાય છે ? ભાષા તો સાદી છે પણ પ્રભુ શું થાય ? માર્ગ તો પ્રભુનો એવો છે. આહા..હા...!

જૂના કર્મને નવા કર્મનું નિમિત્ત કહ્યું. પણ ક્યારે ? કે, એ જૂના કર્મને જીવના રાગ-

દ્વેષ-મોહ નિમિત્તપણે આવે તો તે નિમિત્ત નવા આવવાનું કારણ કહેવાય, પણ રાગ-દ્વેષ-મોહ જીવ ન કરે તો જૂનું કર્મ નવા (કર્મ) આવવાનું કારણ બને નહિ. આહા..હા...! ભાષા તો સમજાય એવી છે, પણ બાપા ! માર્ગ એવો છે કોઈ. આહા..હા...!

ભગવાન પોતાના પરિણમનમાં જ્યારે અજ્ઞાની પોતાના સ્વરૂપને ન જાણતા, રાગ-દ્વેષ ને મોહરૂપે પરિણમે છે એ પરિણમનમાં કારણ આત્મા છે. એમાં કર્મ (કારણ) નહિ. હવે અહીં કહે છે કે, જૂના કર્મ નવાનું કારણ થાય ક્યારે ? કે, જૂના કર્મના નિમિત્તમાં અહીં રાગ-દ્વેષ ને મોહ જીવ કરે તો તેને નવા આવવાનું કારણ નિમિત્ત કહેવાય, પણ રાગ-દ્વેષ, મોહ જીવ ન કરે તો જૂના કર્મ નવા આવરણ થવાનું કારણ પણ છે નહિ. આહા..હા...! આવી વાત છે. અટપટી વાત જેવું લાગે.

મુમુક્ષુ :- આમ હોય તો જ છૂટી શકાય.

ઉત્તર :- પણ આમ જ છે. જો કર્મનો ઉદય માત્ર (કારણ) હોય તો સર્વને ઉદય છે. એ સંસ્કૃત ટીકામાં છે - 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં છે કે, ઉદયથી જો થતું હોય તો ઉદય તો સર્વને છે. તો કદી બંધરહિત થઈ શકે નહિ. પણ ઉદયમાં રાગ-દ્વેષ, મોહ પોતે કરે તો તે નિમિત્ત નવા આવવાનું કારણ થાય, ન કરે તો છૂટી જાય. આહા..હા...! 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની સંસ્કૃત ટીકામાં છે. છે અહીં ? 'સમયસાર'. આ 'પ્રવચનસાર' છે ? હિન્દી.. હિન્દી (જોઈએ). આ તો 'નિયમસાર' છે, નથી લાગતું. 'પ્રવચનસાર' આવ્યું નથી. શું કહ્યું ?

ફરીને, એક વાત તો પહેલી એ કરી કે, જેટલા પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ થાય એ જીવના પરિણમનથી થાય. આ તો 'સમયસાર' છે, 'સમયસાર'ની ટીકા જોઈએ. નથી. આમાં 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકા નથી. અહીં છે, લ્યો ને, આટલામાં જ આ (આવી જાય છે). એક સિદ્ધાંત કે, જીવ પોતે રાગ-દ્વેષ, મોહપણે પરિણમે તો તે પરિણમનનું કારણ જીવ થાય. પણ એ પરિણમે તો કર્મનું કારણ કહેવાય, એમ નથી. આહા..હા...! એક સિદ્ધાંત તો એ સિદ્ધ કર્યો.

બીજો સિદ્ધાંત કે, પૂર્વના કર્મનો ઉદય નવાને નિમિત્ત થાય. નિમિત્ત થાય ને ! ઉપાદાન તો આવે ઈ છે. નવા કર્મ આવે ઈ ઉપાદાન છે અને આ તો નિમિત્ત (છે). પણ નિમિત્ત ક્યારે થાય ? કે, જો જીવ મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષનું પરિણમન કરે તો તે નિમિત્ત નવા આવવાનું કારણ થાય. પણ જો રાગ-દ્વેષ-મોહ ન કરે તો એ નિમિત્ત ખસી જાય અને નવા કર્મ આવે નહિ. આહા..હા...! ભારે કામ ! છે ને એમાં ?

મુમુક્ષુ :- એમ જ હોય ને ! તત્ત્વ તો જે છે તે જ છે.

ઉત્તર :- આમ જ છે, વસ્તુ આ છે. વસ્તુની સ્થિતિ જ આ છે. ભગવાને કાંઈ કરી નથી. ભગવાને તો જેવી છે એવી જાણી છે. જાણી છે એવી કહી છે. ભગવાન કંઈ એની

સ્થિતિમાં કરતા નથી. આ..હા...! ઈશ્વરકર્તા છે એમ કંઈ નથી આ. આ..હા...! જગતનો કર્તા ઈશ્વર, જૈનના વિકારનો કર્તા જડ કર્મ. આહા..હા...! એને જડ વધી ગયો. પેલાને કહે કે, બધાનો ઈશ્વરકર્તા છે. ત્યારે આ કહે કે, અમારા વિકારનો કર્તા જડ કર્મ. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- ઈશ્વર તો કલ્પિત છે અને જડ તો વસ્તુ છે.

ઉત્તર :- આ તો કર્મ વસ્તુ છે. ઈશ્વર તો કલ્પિત (છે), ઈશ્વર હતો કે દિ' ? વસ્તુ છે એને કર્તા કોણ ? છે એને કર્તા કોણ ? અને નથી એને કર્તા કોણ ? આહા..હા...! અનાદિઅનંત વસ્તુ સ્વતંત્ર છે. એ તો અહીંયાં કહેવા માગે છે. આહા..હા...!

કર્મનો ઉદય જડ છે. એ નવાને નિમિત્ત થાય. પણ ક્યારે ? કે, જો જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહ, મિથ્યાત્વ કરે તો. પુણ્ય પરિણામથી ધર્મ થાય, રાગ છે એ મારું સ્વરૂપ છે એવું મિથ્યાત્વ કરે અને પુણ્ય-પાપના ભાવ કરે તો એ જૂના કર્મના નિમિત્તને તે પરિણામ નિમિત્ત થાય. તેથી નવા કર્મ આવે એ આ રાગ-દ્વેષ-મોહને કારણે છે. ખરો તો રાગ-દ્વેષ-મોહ જ આસ્રવ છે. આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- કર્મનો ઉદય આવે તો ડિગ્રી ટુ ડિગ્રી રાગ થાય જ.

ઉત્તર :- થાય એ વાત જુદી, ન થાય એમ નહિ. તો તો પછી ઉદયથી તો આમાં પહેલી વાત કરી ને ! ઉદય તો બધાને છે. ઉદયમાત્રથી બંધ થાય તો કોઈ દિ' બંધથી છૂટવાનો પ્રસંગ આવે નહિ. ઉદય કે દિ' નથી ? બધાને છે. ઈ છે, 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકામાં. છે ને ! આમાંય છે, આના અર્થમાંય છે. આના અર્થમાં છે. પુસ્તક ત્યાં રહી ગયું. પણ અહીં લ્યો ને ! અહીં આ શું વાંચ્યું ? ગડબડ... ગડબડ, જગતને ગડબડ કરીને મારી નાખ્યા. કર્મને લઈને વિકાર થાય, કર્મને લઈને વિકાર થાય. તીવ્ર કર્મનો ઉદય આવે તો આત્માને મિથ્યાત્વ થાય અને મંદ આવે તો શુભભાવ થાય. આહા..હા...!

અહીં કહે છે કે, ઈ જીવના પરિણામ પોતાના પરિણામનું કારણ પોતે છે. એને કર્મ કારણ છે નહિ. અને અહીંયાં જે કર્મકારણ નવાને કીધું એ ક્યારે ? કે, જીવ જો રાગ-દ્વેષ-મોહ કરે તો. રાગ-દ્વેષ-મોહ ન કરે તો જૂના કર્મ નવાનું કારણ થાય નહિ અને બેય ખરી જાય. જૂનું કર્મ છે ઈ ખરી જાય, નવું તો આવે નહિ. આહા..હા...! આવી વાત છે, ભાઈ ! પ્રભુનો માર્ગ તો આવો છે. જિનેશ્વરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા, એનો હુકમ આ છે. એમાં આડીઅવળી ગડબડ કરે (તો) એની વિપરીત માન્યતા થાય. આહા..હા...!

'કર્મ-આસ્રવણના નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત રાગદ્વેષમોહ છે-કે જેઓ અજ્ઞાનમય આત્મપરિણામો છે.' જોયું ? રાગ-દ્વેષ-મોહ એ તો અજ્ઞાનમય જીવના પરિણામ છે. એ કંઈ જડના પરિણામ નથી. કર્મનો ઉદય છે એ તો જડના પરિણામ છે. આહા..હા...! જૂના કર્મ નવાનું કારણ છે, પણ ક્યારે ? કે, તેને નિમિત્તપણાનું નિમિત્ત રાગ-દ્વેષ-મોહ હોય તો. 'કે જેઓ અજ્ઞાનમય આત્મપરિણામો છે.' અજ્ઞાનમય (પરિણામો છે). જ્ઞાનીને તો રાગ-દ્વેષ-મોહ છે નહિ.

આહા..હા...! અજ્ઞાની રાગથી ધર્મ માનનારા, પુણ્યથી ધર્મ માનનારા એવા મિથ્યાદષ્ટિનું અજ્ઞાન, એ અજ્ઞાન પરિણામ એનામાં પોતામાં છે. તે અજ્ઞાન પરિણામ જૂના કર્મને નિમિત્ત થાય છે. ત્યારે જૂનું કર્મ નવાને નિમિત્ત થાય છે. આમાં કાંઈક વાત તો ચોખ્ખી થાય છે. આમાં કાંઈ ગડબડ ચાલે એવું કાંઈ નથી. આહા..હા...!

આ વાત તો અમારે (સંવત) ૧૯૭૧થી ચાલે છે. ૧૯૭૧ની સાલ ! કેટલા વર્ષ થયા ? ચોસઠ ! ચોસઠ વર્ષ પહેલા ૧૯૭૧માં વાત બહાર પાડી હતી. ૧૯૭૧નું ચોમાસુ, ચોસઠ વર્ષ પહેલા. 'લાઠી' ચોમાસામાં હતા. આત્મામાં જે કંઈ મિથ્યાત્વ ને રાગ-દ્વેષ થાય એ કર્મને લઈને નહિ. ૧૯૭૧માં વાત બહાર પાડી હતી. સંવત ૧૯૭૧. ચોસઠ વર્ષ પહેલા. ઢૂંઢિયામાં દીક્ષા હતી ને ! સ્થાનકવાસી. એમાંય આ સત્ય વાત છે નહિ. આહા..હા...! વિકાર જીવમાં થાય એ કર્મને લઈને નહિ. (આટલું કહ્યું ત્યાં) એ... શરૂઆત થઈ. ભડક્યું.. ભડક્યું !

૧૯૭૧ની સાલ, ચોસઠ વર્ષ પહેલા. શ્વેતાંબરનું 'ભગવતીસૂત્ર' છે. સોળ હજાર શ્લોક છે અને એક લાખની ટીકા છે. એ સત્તર વાર વાંચ્યું હતું. આ વાત એમાં ન મળે. પણ આટલી વાત એમાંથી કાઢી હતી કે, વિકાર થાય તે કર્મને લઈને નહિ. વિકાર કરે તો આત્માને કર્મ નિમિત્ત કહેવામાં આવે. બાકી કર્મનો ઉદય થયો માટે અહીં વિકાર કરવો પડે છે એ વાત તદ્દન મિથ્યા (છે). બીજાના પરિણામને લઈને પોતાના પરિણામ થાય (એ વાત) તદ્દન મિથ્યા છે.

બીજી વાત, આપણે 'પ્રવચનસાર'માં આવી ગયું કે, પોતાના પરિણામને દ્રવ્ય પોતે પહોંચી વળે છે. પછી મિથ્યાત્વનું હોય કે રાગ-દ્વેષના હોય કે નિર્મળ (પરિણામ હોય). સમ્યગર્હનના પરિણામને પણ આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે. મિથ્યાત્વના પરિણામને પણ આત્મા પ્રાપ્ત કરે છે. એ એને પહોંચી વળે છે. એક ગાથા આવી ગઈ છે. બીજી ગાથા કે, પર્યાય દ્રવ્ય-ગુણથી થાય છે. ૯૩ મી ગાથા. 'પ્રવચનસાર' શ્લેષ અધિકારની પહેલી ગાથા.

દ્રવ્ય-ગુણને દ્રવ્ય અને ગુણથી પર્યાય થાય છે, પરથી નહિ. તો વિકારી, અવિકારી પર્યાય પણ પોતાના દ્રવ્ય-ગુણથી થાય છે, પરથી નહિ. આહા..હા...! આવું જ શ્લેષનું સ્વરૂપ છે. શ્લેષ અધિકાર છે. 'પ્રવચનસાર'નો શ્લેષ અધિકાર છે. ૯૨ ગાથા (સુધી) જ્ઞાન અધિકાર (છે), ૯૩ થી ૨૦૦ (ગાથા સુધી) શ્લેષ અધિકાર (છે), પછી ૭૫ (ગાથામાં) ચરણાનુયોગનો અધિકાર (છે). એ તો બધા ઘણી વાર જોયા છે.

અહીંયાં કહે છે કે, પર્યાય દ્રવ્યમાં થાય છે એ એના દ્રવ્ય-ગુણને લઈને (થાય છે). ચાહે તો વિકારી થાય કે અવિકારી (થાય). આ..હા...! એ આપણે બપોરે આવી ગયું કે, દ્રવ્યથી થાય છે, પરથી નહિ. આહા..હા...! દરેક દ્રવ્યના પરિણામ - પર્યાય - વર્તમાન દશા જડની કે ચૈતન્યની, તે પર્યાય તેના દ્રવ્ય-ગુણને લઈને થાય છે, પરને લઈને નહિ. અને દરેક પર્યાયને તેનું દ્રવ્ય પહોંચી વળે છે. દરેક પર્યાયને તેનું દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરે છે, પામે

છે. ઈ પહેલી ગાથામાં આવી ગયું. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

માટે ‘(મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને)...’ જૂના. ‘આસ્રવણના નિમિત્તપણાના નિમિત્તભૂત હોવાથી રાગ-દ્વેષ-મોહ જ આસ્રવો છે.’ આહા..હા...! હવે આવી ચોખ્ખી સ્પષ્ટ વાત છે (તોય તકરાર કરે). જૂના કર્મ નવા આવવાનું નિમિત્ત છે, ક્યારે કે તે નિમિત્તને – જડના ઉદયને અહીં જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહ કરે તો. આહા..હા...! એ જીવના અજ્ઞાન પરિણામ છે, રાગ-દ્વેષ-મોહ એ અજ્ઞાન પરિણામ છે. આ..હા...! ભેગો મોહ છે ને ! મિથ્યાત્વ પરિણામ અને રાગ-દ્વેષ પરિણામ, એ જીવના પરિણામ છે. આહા..હા...!

‘માટે (મિથ્યાત્વાદિ પુદ્ગલપરિણામોને)...’ જૂના. ‘આસ્રવણના નિમિત્તપણાના નિમિત્તભૂત હોવાથી રાગ-દ્વેષ-મોહ જ આસ્રવો છે.’ આહા..હા...! ‘અને તે તો (–રાગદ્વેષમોહ તો) અજ્ઞાનીને જ હોય છે...’ જ્ઞાનીને આત્માનું જ્ઞાન હોવાથી તેને મોહ, મિથ્યાત્વ હોતો નથી અને મિથ્યાત્વને લગતા જે રાગ-દ્વેષ છે એ જ્ઞાનીને હોતા નથી. જ્ઞાનીને અસ્થિરતાના રાગ-દ્વેષ હોય, ચારિત્રદોષ (હોય), પણ મિથ્યાત્વને લગતા જે અનંતાનુબંધીના રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વ એ જ્ઞાનીને હોતા નથી. આ તો અજ્ઞાનીને હોય છે. આહા..હા...!

જેને આત્મા ચિદાનંદ પ્રભુની ખબર નથી. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા નિર્મળાનંદ અનંત ગુણનો પિંડ છે, એવો જેણે અંદરમાં આદર કર્યો નથી અને જેને રાગ ને દ્વેષના, પુણ્ય, દયા, દાનના પરિણામનો આદર કર્યો છે, તે મિથ્યાદષ્ટિને મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષ અને અજ્ઞાન હોય છે. આહા..હા..હા...! ‘ગોવિંદરામજી’ ! આમાં ક્યાં ઢાંકીને (વાત કરીએ છીએ), અહીં (તો) ઢંદેરો પીટીને વાત ચાલે છે. અહીં કાંઈ ગુપ્ત વાત નથી. બાવીસ લાખ પુસ્તક અહીંના બહાર પડી ગયા છે. બધામાં આ લખાણ છે. આહા..હા...!

એ રાગ-દ્વેષ-મોહ તો ‘અજ્ઞાનીને જ...’ આ..હા..હા...! જૂના કર્મમાં નિમિત્તપણું અજ્ઞાનીના રાગ-દ્વેષ-મોહ થાય. તે રાગ-દ્વેષ-મોહ અજ્ઞાનીને હોય છે. આ..હા...! મોહ ભેગો નાખ્યો છે ને, મિથ્યાત્વ ! ‘એમ અર્થમાંથી જ નીકળે છે.’ એ ટીકા છે, ટીકામાં છે હોં ! ‘નિમિત્તત્વાત્ રાગદ્વેષમોહા એવાસ્રવાઃ । તે ચાજ્ઞાનિન એવ ભવન્તીતિ અર્થાદેવાપદ્યતે ।’ એવો અર્થ એમાંથી નીકળે છે. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ની સંસ્કૃત ટીકા છે. આહા..હા...!

‘(ગાથામાં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહ્યું નથી તોપણ ગાથાના જ અર્થમાંથી એ આશય નીકળે છે).’ શું આશય ? કે, જૂના કર્મને અજ્ઞાનીના રાગ-દ્વેષ-મોહ પરિણામ પોતે કરેલા પરિણામનું કારણ પોતે, અજ્ઞાનીને તે પરિણામ જૂના કર્મને નિમિત્ત થાય ત્યારે જૂનું કર્મ નવા (કર્મ) આવવાને નિમિત્ત થાય. આહા..હા...! જૂના કર્મને, જ્ઞાનીને રાગ-દ્વેષ-મોહ નથી.. આહા..હા...! જેને આત્મા આનંદ, જ્ઞાતા-દષ્ટા છે એવું ભાન સમક્રિતમાં થયું એને આ મિથ્યાત્વ સંબંધીના રાગ-દ્વેષ-મોહ નથી તો જૂના કર્મને નિમિત્ત પણ થતું નથી, તો જૂના કર્મ નવાને (નિમિત્ત થતા નથી તો) એને આવરણ પણ આવતું નથી. આહા..હા...! (એમ) ગાથાના અર્થમાંથી નીકળે છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)